

УДК 94 (439.2) «1574/1653»: 929.52 Телегді

СЕНТМІКЛОСЬКА (ЧИНАДІЇВСЬКА) ДОМІНІЯ ТА ДВОРЯНСЬКА РОДИНА ТЕЛЕГДІ

Зубанич Л. Л. (Ужгород)

У статті досліджено розвиток соціально-економічних відносин на території одного з найбільших володінь Березького комітату – Сентміклоської (Чинадіївської) домінії, а також роль дворянської родини Телегді в її розвитку. Зроблено спробу дати нову трактовку історичної ролі дворянства у процесах XVI-XVII століть.

Ключові слова: Сентміклош (Чинадієво), Перені, маєток, Телегді, дворянство, замок.

«Соціально-політичну історію середньовіччя та раннього нового часу історик досі частіше вивчає в її «найвищих» і «кінцевих» проявах: вже інституційовану в установах різного рівня, в їхній діяльності та прийнятті рішень, або відбитку в творах інтелектуалів і політиків. Меншою мірою нам відома політична повсякденність, не організована якимись жорсткими інституційними рамками...», – пише про історію Угорщини в XVI-XVII століттях історик Т. П. Гусарова [3, с. 43].

Вивчення соціально-економічних відносин Угорської держави в XVI-XVII століттях цікаве тому, що до наших днів дійшли не тільки багато архівних матеріалів того часу [4, 7], але й велика кількість різних статистичних звітів. Серед них, зокрема, посадибний опис 1598 р. [15, с. 96-119], урбаріальні переписи [25, с. 517-552], які дають чітку картину з життя кожного населеного пункту [22, 23] або володінь певного дворянського роду [12; 16; 24, с. 44-80].

Існує велика кількість наукової літератури, присвяченої дослідженню історії дворянських родин. З усіх джерел варто відзначити фундаментальну працю І. Надя [17, с. 139-144], яка дає характеристику родини Телегді. Краєзнавчі матеріали щодо Сентміклоської домінії опубліковані в працях Т. Легоцького [14, с. 713-730], Д. Попа та І. Попа [6, с. 96-103]. Наприкінці ХХ ст. вийшло в світ багато мемуарної літератури [13; 19; 20; 21], яка може допомогти зрозуміти повсякденне життя в XVI-XVII століттях. Цією тематикою займається й російський історик Т. П. Гусарова [1; 2; 3].

Перші письмові згадки про Сентміклош (Берег) датовані 1214-м роком. Одним із перших його власників був зять бана Банка (палатина, намісника короля Ондраша II) іспан Шімон, учасник успішного замаху на життя королеви Гертруди. Значний розвиток маєтку пов'язаний із родиною Перені [26, с. 50-51], що зазнала значного господарського піднесення за часів володарювання Сігізмунда Люксембурзького. Король заради зміцнення своєї влади доклав чимало зусиль до формування нової, відданої йому військової та придворної аристократії. Саме частиною цього процесу і стало дарування

Сентміклоша: 10 травня 1387 р. своєю грамотою правитель пожалував помістя разом із прилеглими селами мачванському бану Пийтеру Перені та його синам Міклошу, Яношу та Імре. Перені, які саме на той час стали власниками помість Ньолабвар та Нодьсевлевш у комітаті Угоча, вірно служили своєму пану. Зокрема, в 1403 р. біля Шарошпотоку вони розбили вщент прихильників неаполітанського короля Ласло (нащадка попередньої династії Анжу), який претендував на угорський престол [7, с. 136]. Аби віддячити їм за підтримку, король Сігізмунд у 1403 р. грамотою дозволив королівському підчаєму, тасмному канцлеру Імре Перені побудувати собі у Сентміклоші укріплений замок [27, с. 25].

Помістя перебувало у власності теребеської (або палатинської) лінії родини Перені аж до 1542 р., коли після ув'язнення охоронця корони Пийтера Перені знову повернулося у володіння королівської казни.

Поразка угорської держави в битві під Могачем (1526 р.) та завоювання центральної частини Угорщини турками-османами (1541 р.) створили нові умови для розвитку регіонів. Після заснування Трансільванського князівства територія сучасного Закарпаття стала прикордонною зоною: комітат Мароморш став складовою Трансільванії, а комітати Унг, Берег та Угоча – Угорського королівства [5]. Але це не означало повного відмежування – дворянські родини мали свої володіння та території обох держав і в скрутний час могли помінати місце постійного перебування. Сама Сентміклоська домінія була частиною королівських володінь, яку з політичних міркувань час від час дарували різним дворянським родинам. Розквіт домінії та побудова сучасного замку пов'язані з родиною Телегді (1574-1653 рр.).

У 1572 р. король Максиміліан II подарував замок у Сентміклоші хорватсько-славонсько-далматійському бану Ференцу Франгепану під заставу у 10 тис. золотих форинтів, після чого воно знову перейшло до родини Перені. Оскільки Габор Перені (представник палатинської лінії) не залишив після себе спадкоємців, сентміклоське помістя в черговий

раз повернулося у володіння короля. Відтак правитель грамотою, датованою 27 травня 1574 р., заклав його у заставу Мігаю Телегді при сплаті 22 тис. форинтів [14, с. 715]. Розписку сепеської (спішської) королівської палати стосовно сплати цієї суми датовано 5 лютого 1575 р. Король Рудольф II виданою у 1578 р. грамотою збільшив суму застави на 8 тис. форинтів.

Саме в цей період як частини сентміклоського помістя згадуються наступні поселення: Szentmiklós (Чинадійово) [14, с. 713-730], Kölcsin (Кольчино) [14, с. 366], Podhering (Підгоряни, сьогодні район Мукачева) [14, с. 654-657], Repede (Бистриця) [14, с. 677-678], Szolyva (Свалява) [14, с. 738-740], Sztrojna (Стройне) [14, с. 746-747], Duszina (Дусино) [14, с. 246], Martinka (Мала Мартинка) [14, с. 409-410], Hársfalva (Неліпино) [14, с. 285], Almamező (Яблоново, сьогодні присілок Воловця) [14, с. 19], Alsó-Verecke (Нижні Ворота) [14, с. 790-793], Ökörmező (Воловець) [14, с. 798-799], Felső-Verecke (Верхні Ворота) [14, с. 793-794], Verbiás (Верб'яж) [14, с. 789-790], Laturka (Латірка) [14, с. 381], Pudpolócz (Підполоззя) [14, с. 664-665], Sdenyő (Zsdenyova) (Жденієво) [14, с. 807], Perekrész (Перехресний) [14, с. 649], Uklin (Уклин) [14, с. 775], Robonicza (Верхня Грабівниця) [14, с. 298-299], Izvor (Ізвор, сьогодні Родникова Гута) [14, с. 327-328], Paulova (Павлово) [14, с. 648], Polena (Поляна) [14, с. 657-658], Holubina (Голубине) [14, с. 294-295], Szuszkó (Сусково) [14, с. 747-748]. Отже, територія помістя простягалася від Мукачева аж до вододілу Карпат усією долиною Латориці.

Проведений лелеським конвентом вступ до володіння викликав протест феїшпана комітатів Торна та Берег Гашпара Магочі, володаря Мукачівського замку та родини Перені.

Поява у Верхній Угорщині родини Телегді, що мала значні маєтки у Трансільванії, здається досить дивною; ймовірно, тим самим Максимиліан II мав намір зробити більш тісними зв'язки з одним зі своїх підданих католиків.

Мігай Телегді тривалий час діяв як заступник трансільванського воєводи, відтак у 1569-1571 рр. був сейкельським головним капітаном та капітаном фортеці в Удворгелі, в 1556 р. супроводжував князя Яноша Жігмонда до Белграда, де той віддавав шану султану Сулейману. Попри те що вародський головний капітан, майбутній князь Іштван Баторі був його племінником (мати – Каталін Телегді), після смерті Яноша Жігмонда Телегді став на бік ставленника імператора Гашпара Бекеша і як

такий був вимушений взяти участь у битві біля Керелевсенпал. Поразка в цій битві потягнула за собою зразкове покарання Баторі. Телегді передбачав страту і повну конфіскацію всіх володінь, тож його родині довелося тікати з Трансільванії [17, с. 139-144].

З Гашпаром Магочі, який висловив свій протест під час вступу до володінь, у Мігаю Телегді й у подальшому часто виникали конфлікти; не змогло покращити ситуацію і заступництво ерцгерцога-намісника Ернеста Габсбурга. Скориставшись дозволом короля Рудольфа від 6 травня 1583 р., Телегді значно зміцнив і розбудував замок у Сентміклоші.

У 1585 р. Мігай Телегді висловив свій протест перед егерською капітулою, обгрунтувавши його такою тезою: «*Магочі не повинен сентміклоське помістя ані викупати, ані отримувати як королівський дар*» [14, с. 717]. Це знову призвело до ворожнечі між двома землевласниками. Головний королівський суддя Іштван Баторі розпорядився щодо проведення перевірки спірних питань. Її проведення доручили королівській людині (homo regius) Ференцу Калнаші та лелеському священику Леврину Галффі.

По смерті Магочі новий володар Мукачівського замку Жігмонд Ракоці також кілька разів робив спробу заволодіти сентміклоським помістям, але родина Телегді, за сприяння свого родича, головного королівського судді Іштвана Баторі, перешкоджала цьому [11, с. 118].

Завдяки перепису домоволодінь від 1598 р. маємо достовірні дані стосовно сентміклоського маєтку. Враховуючи села, що належали до помістя, родина Телегді володіла другим за величиною маєтком комітату Берег – після мукачівського помістя. З 37800 мешканців комітату тут проживало 2737 осіб, з числа 5400 садиб комітату до сентміклоського маєтку належала 391 (див. табл. 1). Для порівняння: до мукачівського королівського (згодом приватного) маєтку належали 13916 осіб та 1988 садиб [15, с. 118]. З урахуванням тогочасних економічних умов маєток, кількість домоволодінь в якому перевищувала 300, вважався великим, а родина Телегді в одному тільки комітаті Берег мала значно більші володіння. На території Угорського королівства на той час 24 родини мали маєтки, що перевищували 1000 домоволодінь, 19 родин – такі, до яких належали від 501 до 1000 домоволодінь, 33 родини – відповідно маєтки, до яких належали від 301 до 500 домоволодінь [8, с. 31].

Таблиця 1

Кількість садиб і чисельність населення в Сентміклоській домінії та її населених пунктах згідно з даними посадибного опису 1598 р.

№	Населені пункти	Кількість садиб	Чисельність населення (осіб)
1	Сентміклош	21	147
2	Кольчино	13	91
3	Підгоряни	9	63
4	Бистриця	14	98
5	Свалява	73	511
6	Стройна	3	21
7	Дусино	121	84
8	Мартинка	7	49
9	Неліпино	39	273
10	Яблоново	1	7
11	Нижні Ворота	63	441
12	Воловець	13	91
13	Верхні Ворота	42	294
14	Верб'яж	4	28
12	Латірка	18	126
16	Підполоззя	6	42
17	Жденієво	7	49
18	Перехресний	4	28
19	Уклин	1	7
20	Грабівниця	3	21
21	Родникова Гута	4	28
22	Павлово	4	28
23	Поляна	6	42
24	Голубине	21	147
25	Сусково	3	21
Разом		391	2 737

Джерело: розрахунок автора.

Найбільшими поселеннями маєтку були Свалява (73 садиби, 511 осіб населення), Нижні Ворота (відповідно – 63, 441), Верхні Ворота (42, 294) й Неліпино (39, 273) (див. табл. 1). Для порівняння наведемо кількість садиб і чисельність населення в окремих населених пунктах мукачівського маєтку на той час: Бергсас (235 садиб, 1645 осіб), Мукачево (відповідно – 164, 1148), Вари (164, 1148).

Тогочасні економічні умови яскраво характеризує порівняння обсягів повинностей 1567 і 1648 рр. Кріпаки маєтку щороку сплачували 2 форинти податку з домоволодіння

[25, с. 519], по одній корові, косулі, іноді барана, сир, сіно, коноплі, овес, шкіру куниці чи лисиці – з кожного села. До панщини селян залучали рідко.

На початок XVII ст. внаслідок заснування нових поселень по сусідству з уже існуючими селами утворилися нові, а розміри селянських садиб ставали все дрібнішими. У гірських районах господарювання зводилося переважно до скотарства (велика рогата худоба, вівці, свині), в основі якого лежав метод випасання худоби; коней у селах було дуже мало (див. табл. 2).

**Кількість домашньої худоби й вуликів у великих селах Сентміклоської домінії
згідно з даними урбаріального перепису 1648 р.**

№	Населені пункти	Коні (голів)	Велика рогата худоба (голів)	Вулики (шт.)	Свині (голів)	Вівці (голів)
1	Сентміклош	-	94	102	97	-
2	Свалява	19	78	85	127	55
3	Нижні Ворота	34	164	198	127	405
4	Неліпино	16	67	78	70	360
5	Верхні Ворота	18	74	76	26	420

Джерело: розрахунок автора.

Мігай Телегді облаштував свою резиденцію у Сентміклоському замку, але завершувати будівництво довелося вже його синам. Від його шлюбу із Софією Банффі народилося четверо дітей. Відповідно до батьківського заповіту, маєтки було поділено між спадкоємцями-синами, Яношом і Палом. Янош Телегді облаштував своє помістя у замку в Підгорянах (центром маєтку був замок Зетень у комітаті Земплен); його брату відійшло помістя в Сентміклоші. Своєї остаточної, нинішньої форми замок набув завдяки завершеному Яношом Телегді будівництву. В липні 1594 р., інформуючи брата про хід робіт, він писав: *«Моя обійстя ще не має воріт, та й будинок ще без дверей»*. Хоча будівництво на ту пору вже наближалось до завершення, адже того ж року на західній стіні замку було встановлено напис: *«D. S. Joannes Telegdi Anno 15(9)5»* [9].

Брати Телегді, спільно з іншими членами родини, брали участь у багатьох боях п'ятнадцятирічної війни. Про це дізнаємося переважно з листів Пала Телегді до дружини. Янош Телегді помер 26 жовтня 1596 р. під час битви під Мезевкерестешем [13, с. 196]. Від його шлюбу з Анною Шегньєй народилося четверо дітей. Пал Телегді одружився із власницею значного маєтку Каталін Вардої. Вона була останнім нащадком своєї родини, і її спадщина складалася з численних маєтків у комітаті Саболч, зокрема замку Кішварда. Своїм маєтком вона управляла із Сентміклоського замку. Від їхнього шлюбу народилося шестеро дітей: Іштван, Жігмонд, Марія, Жужа, Ката(лін) та Анна. Напис на могилі Пала Телегді гласить: *«Встановлено високоповажною Катариною Вардої на честь свого коханого чоловіка Пала Телегді»*. Вельможа помер 13 листопада 1596 р. у віці 32 роки.

3-поміж дітей Мігая Телегді до історії ввійшла і Катерина Телегді (1550-1599 рр.), дружина Міклоша Соколя. Згідно з результатами

останніх досліджень, вона була однією з перших поетес своєї епохи [26, с. 84]. Її молодша сестра Бора (Борбала) була дружиною сперше Кріштофа Чопі, а пізніше – трансільванського князя Жігмонда Ракоці [11, с. 119].

Каталін Телегді (Вардої) згодом обрала собі за чоловіка вародського капітана Пала Нярі. З числа її дітей від першого шлюбу до дорослого віку дожила лише наймолодша донька, Анна, яка вийшла заміж за саболчського феїшпана Іштвана Нярі (сина Пала Нярі). Її майном відмінно управляли вітчим і водночас свекор Пал Нярі. Турбувалися про неї й інші родичі, зокрема її двоюрідний брат, головний королівський суддя Іштван Баторі, котрий у заповіті, датованому 1603 роком, окремо згадує свою родичку по жіночій лінії.

Майно родини Баторі по жіночій лінії перейшло до Каталін та її доньки, Нярі Іштванне Телегді Анни (дружини Іштвана Нярі). Анна Телегді отримала у спадок золоті та срібні дорожочинності вартістю в 11500 форинтів, а також численні маєтки: поселення Розгонь, Зінна та Дьорке в комітаті Абауй, а також Хелмець і Керестур у комітаті Земплен.

Листування Каталін Вардої та Пала Нярі відкриває перед нами достовірні картини тогочасних історичних подій. Від їхнього шлюбу народилася Крістіна Нярі, котра згодом стала спадкоємицею майна родини Вардої. Вона була дружиною спершу Імре Турзо, а згодом – Міклоша Естергазі. В 1628 р. граф Міклош Естергазі та його дружина Крістіна Нярі уклали угоду з Іштваном Нярі та Анною Телегді стосовно довічного користування – при сплаті 28 тис. форинтів – замком у Сентміклоші та численними іншими маєтками. Згідно з положенням угоди, після цього майно без повернення застави поверталось до родини Естергазі [14, с. 719].

Оскільки родина Телегді продовжувалася по лінії Яноша (X), його сини, Ференц (IV) і

Гашпар, також подали свої претензії на родинний маєток. Як наслідок, Гашпар Телегді та його син Іштван отримали значні статки та заставу, зокрема від родин Шурані та Препощварі. Після смерті батька Іштван Телегді звернувся до лелеського конвенту з тим, аби йому видали дублікат грамот стосовно права власності на сентміклоський маєток. Він також звернувся до кошицької палати із проханням подальшого підтвердження застави, у вигляді якої виклав ще 30 тис. форинтів. У 1650 р. король Фердинанд III закріпив сентміклоський маєток за Іштваном Телегді. Того ж року Телегді одружився, взявши собі за дружину Маргариту, доньку феїшпана комітату Берег Жігмонда Лоняї, котрий також претендував на маєток. Хворобливий Іштван Телегді у 1649 р. склав заповіт, за яким головним спадкоємцем назвав свою дружину Маргариту Лоняї. Останній нащадок родини Телегді помер у 1653 р. Його дружина свого листа від 23 вересня підписала вже як «вдова вельможного пана Іштвана Телегді».

Згодом король Фердинанд III передав замок і маєток Жігмонду Лоняї та його спадкоємцям по обох лініях. Своїм заповітом, датованим 5 березня 1652 р., Жігмонд Лоняї розпорядився стосовно свого рухомого та нерухомого майна, зокрема й сентміклоського замку та прилеглих поселень [10, с. 37]. Перелік цих поселень значно довший, ніж перелік у дарчій грамоті Рудольфа II; частково це пов'язано з переселенням багатьох сімей на нові місця. В заповіті згадуються наступні поселення: Szentmiklós (Чинадійово) [25, с. 519-522], Podhering (Підгоряни), Repede (Бистриця) [25, с. 547], Szuszkó (Сусково), Holubina (Голубине) [25, с. 525-522], Pauljana (Павлово) [25, с. 547], (H)Raboncza (Грабівниця) [25, с. 534], Putpolócz (Підполоззя) [25, с. 529-530], Romanócz [25, с. 530], Szolina [25, с. 528-529], Alexandrovica, Nelepina (Неліпино) [25, с. 547-548], Hankovicza (Ганьковиця) [25, с. 527], Felső-Verecke (Верхні Ворота) [25, с. 549-550], Zavatka (Завадка) [25, с. 546], Zádilinszky (Задільське) [25, с. 536], Jeloszte (Jalloua) (Ялове) [25, с. 537], Alsó-Verecke (Нижні Ворота) [25, с. 538-540], Pereszner [25, с. 545], Mevecz (Meduerre) (Медвеже, сьогодні присілок Тишова) [25, с. 545], Tisó (Тишів) [25, с. 555], Laturka (Латірка) [25, с. 541-542], Nagy-Bersztrakalavicza [25, с. 543], Misterovicza (Мішкоровиця, сьогодні частина Біласовиці) [25, с. 543], Boroszohuza (Borszuchina) (Борсучино) [25, с. 543], Katalinom (Kotilnicza) (Котильниця) [25, с. 544], Kis-Bisztra (Мала Бистра, сьогодні частина Біласовиці) [25, с. 535],

Sbuna (Збини) [25, с. 532], Sdenik (Жденієво) [25, с. 531], Katalinczky (Kallitounicza) (Котельниця) [25, с. 543], Scserbóc (Щербовець) [25, с. 532-533], Rozgale [25, с. 533], Marczány, Borka, Kolczin (Кольчино), Verbiás (Верб'яж), Pereknea (Перехресний), Izvor (Родникова Гута), Stroina (Стройна), Duszina (Дусино), Mortinecz, Almamezö (Яблоново), Eökörmézö (Воловець), Uklín (Уклин).

Вдову Жігмонда Лоняї – Ержебет Банффі – взяв собі за дружину Ласло Ракоці, після чого сентміклоський маєток перейшов в його володіння, а пізніше – до його родичів, родини Ракоці.

XVI століття принесло значні зміни в життя населення регіону Верхньої Тиси внаслідок розпаду Угорщини на три частини. Місцеве населення потрапило до двох державних формацій – Угорського королівства і Трансільванського князівства. Водночас близькість кордону справляла позитивний вплив на формування соціально-економічних відносин у досліджуваному регіоні. По суті, він уникнув турецького нашествия. Цей факт разом із переселеннями призвів до зростання чисельності місцевого населення. Переселенцями вважалися рівнинні народи, що прибували на ці землі, рятуючись від турків, а також представники слов'янської народності, «завербовані» з того боку Карпат. Завдяки родині Телегді, яка тут оселилася, тікаючи із Трансільванії, сентміклоське помістя протягом досліджуваного часового періоду зазнало значного розвитку; зокрема, було побудовано замок, що вважався центром маєтку, врегульовані феодальні відносини.

З точки зору економічних відносин досліджувані землі в порівнянні з рівнинними районами комітату Берег мали значні відмінності, пов'язані передусім із необхідністю пристосовуватися до місцевих природних умов. Так, поряд із землеробством важливим джерелом прибутку місцевого населення було тваринництво, основане на випасанні худоби. Порівняно з попереднім періодом суттєвою зміною в житті помістя стало спорудження замку та облаштування тут панської резиденції, що значною мірою сприяло розвитку архітектури й культури в цілому.

Той факт, що останнім часом сентміклоський (чинадійський) замок переживає епоху свого відродження, зокрема став місцем проведення середньовічних фестивалів та історичних реконструкцій, повинен спонукати істориків до подальшого дослідження історії маєтку, відкриття нових, нині ще незведаних сторінок його історії.

1. Гусарова Т. П. Венгерское дворянство в XVI-XVII вв. // Европейское дворянство XVI-XVII вв.: границы сословия / Т. П. Гусарова. – Отв. ред. В. А. Ведюшкин. – М.: Археографический Центр, 1997. – С.171-191.
2. Гусарова Т. П. Основные проблемы социально-экономического развития Венгрии в XVI - первой половине XVII вв. / Т. П. Гусарова // История Европы. – М., 1995. – Т. 3. – С.138-142.
3. Гусарова Т. П. От застолья к столу переговоров: венгерское провинциальное дворянство в середине XVII века в дневнике Ласло Ракоци / Т. П. Гусарова // Одиссей. Человек в истории: Сборник статей. – М.: РАН, Ин-т всеобщ. истории. – М.: Трапеза, 1999. – С. 43-49.
4. Книга реєстрації кріпосних селян та поміщиків в селах жупи 1647-1648 // Державний архів Закарпатської області. – Фонд 10: Наджупан Березької жупи. – Оп. 1. – Од. зб. 107. – Арк. 144.
5. Коротка історія Угорщини / Ред. П. Ганака; Редактор та упорядник українського видання І. Удварі. – Ніредьгаза, 1997. – 222 с.
6. Поп Д. Замки Подкарпатської Русі / Д. Поп, И. Поп. – Ужгород: Карпато-русский этнологический исследовательский центр США, 2002. – 125 с.
7. A Perényi család oklevéltára. Közzéteszi Tringli István. – Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézet, 2008. – 509.old.
8. Dávid Zoltán. Az 1598. évi házösszeírás. – Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, 2001. – 756.old.
9. Emödi Tamás. A beregszenthimlői Telegdi-Rákóczi-kastély // Kolozsvár – Korunk – 2005 december. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korunk.org/?q=node/8043>.
10. Feöldy Doby Antal. Nagy Lónyay és városnaményi gróf, báró és nemes Lónyay család. – Budapest: Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 1895. – 140.old.
11. Hangay Zoltán. Erdély választott fejedelme. Rákóczi Zsigmond. – Budapest: Zrínyi Kiadó, 1987. – 230 old.
12. I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631-1648). Szerk.: Makkai László. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954. – 679.old.
13. Két vitéz nemesúr: Telegdy Pál és [Telegdy] János levelezése a XVI. század végéről. Közzétette Eckhardt Sándor. Budapest: Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarisztományi Intézete, 1944. – 218.old.
14. Lehoczky Tivadar. Beregvármegye monographiája. – Ungvár: Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, 1881. – III. kötet. – 860.old.
15. Magyarországi birtokviszonyok a 16. század közepén (szerk. Maksay Ferenc). – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. – I. kötet. – 571.old.
16. N. Kiss István. 16. századi dézsmajegyzék. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960. – 1120.old.
17. Nagy Iván. Magyarországi családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal. XI. kötet. – Pest: Kiadja Ráth Mór, 1865. – 441.old.
18. Radvánszky Béla. Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. – III. kötet. – Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1896. – 494.old.
19. Rákóczi László naplója. – Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1990. – 495.old.
20. Régi magyar levelestár (XVI-XVII. század). I. kötet – Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981. – 593.old.
21. Régi magyar levelestár (XVI-XVII. század). II. kötet – Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1981. – 611.old.
22. Sebestyén Zsolt. Bereg megye helységneveinek etimológiai szótára. – Nyíregyháza: Bessenyei Kiadó, 2010. – 168.old.
23. Sebestyén Zsolt. Kárpátalja településeinek történeti helynevei. A kataszteri térképek és birtokrészleti jegyzőkönyvek alapján. – Nyíregyháza: Bessenyei Kiadó, 2008. – 235.old.
24. Ur és paraszt a magyar élet egységében (Szerk.: Eckhardt Sándor). – Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Bölcsészeti Karának Magyarisztományi Intézete, 1941. – 222.old.
25. Urbáriumok a XVI-XVII. századból. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Maksay Ferenc. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959. – 895.old.
26. Zubánics László. Perli-e még ezt a hont más? – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2010. – 260.old.
27. Zubánics László. Víz tükrére történelmet írni... – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2007. – 9.old.

РЕЗЮМЕ

СЕНТМИКЛОШСЬКАЯ (ЧИНАДИЕВСКАЯ) ДОМИНИЯ И ДВОРЯНСКАЯ СЕМЬЯ ТЕЛЕГДИ

Зубанич Л. Л. (Ужгород)

В статье исследованы развитие социально-экономических отношений на территории одного из крупнейших владений Бережского комитата – Сентмиклошской (Чинадиевской) доминии, а также роль дворянской семьи Телегди в ее расцвете. Сделана попытка дать новую трактовку исторической роли дворянства в процессах XVI-XVII вв.

Ключевые слова: Сентмиклош (Чинадиево), Перени, владение, Телегди, дворянство, замок.

SUMMARY

ST. MIKLOSH DOMAIN AND A NOBLE FAMILY TELEGDY

L. Zubanych (Uzhhorod)

The article examines the development of socio-economic relations on the territory of one of the largest lordships of Bereg country – St. Miklosh domain, and the role of a noble family Telegdy in its estate development. The author tried to give a new interpretation of historical role of the nobility in the processes of the XVI-XVII centuries.

Keywords: St. Miklosh, Perényi, estates, Telegdy, nobility, castle.

УДК 94 (477.87) «18/19»:323.1

НАЦІОНАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ РУСОФІЛІВ ЗАКАРПАТТЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Майор Р. І. (Кам'янець-Подільський)

У статті проаналізовано національну концепцію русофілів Закарпаття, відображено її еволюцію впродовж другої половини ХІХ - початку ХХ століть.

Ключові слова: русофільство, національна концепція, русини (українці), ідентичність, Закарпаття.

В результаті революційних подій 1848-1849 рр. у Європі процес національного пробудження охопив і територію Закарпаття, яке входило до складу Австрійської імперії. Саме на хвилі національного піднесення у краї сформувалося русофільство¹ – мовно-літературна й суспільно-політична течія, представники якої обстоювали ідею про існування «русского народа», до складу якого зараховували українців, білорусів і росіян, а пізніше прямо визнавали українців «росіянами», стояли на позиціях запровадження для русинів (українців) російської мови як літературного взірця. В 1850 - на початку 1870-х рр. русофіли відігравали значну роль у громадсько-культурному та політичному житті українців Закарпаття, а тому дослідження даної проблеми має велике значення для розуміння складних процесів розвитку українського національного руху в ХІХ - на початку ХХ століть.

Якщо проблемі русофільського руху в Галичині й Буковині в цілому та національній концепції русофілів зокрема присвячено чимало

досліджень (як окремих наукових статей, так і ґрунтовних монографічних праць і дисертацій [1; 14; 20; 24; 34]), то закарпатське русофільство на сьогодні залишається одним із найменш досліджених явищ в українській та зарубіжній історіографії. Окремі аспекти порушеної автором проблеми в контексті більш загальних історичних явищ і процесів розглядалися у працях В. Гнатюка [8], М. Кашки [17], С. Папа [25] та низки інших вчених. І лише невелика частина науковців присвятила даному питанню окремі розвідки (Ю. Бача [2; 3], Г. Стрипський [33]). Так, Ю. Бача вперше виділив два різновиди русофільства серед української громадськості Закарпаття. Перше – «народне русофільство» – пов'язане з народними почуттями, сподіваннями на те, що «руський» народ (тобто перш за все українці), який творить могутню слов'янську державу, прийде і звільнить своїх людей від угорського гніту, допоможе їхньому розвитку. Друге – «політичне русофільство» – полягає в орієнтації значної частини галичанської та закарпатської української інтелігенції другої половини ХІХ - початку ХХ століть на Росію, яка не визнавала існування українського народу, його мови, культури, історії, права на власний розвиток, свою державу [2, с.26]. Г. Стрипський розглянув різні аспекти діяльності москвофілів, зокрема, їхній погляд на проблему національної приналежності українців. Ним було з'ясовано, що починаючи з 1850-х рр. і до Першої світової війни (додамо, що й до самого входження Закарпаття до складу Чехословаччини в 1919 р.) ні російська культура, ні російська мова, ні ідея панрусської (русофільської), а пізніше

¹ В історіографії для позначення даного феномена використовуються терміни «русофільство», «москвофільство», рідше «старорусинство». На нашу думку, «русофільство» є ширшим поняттям від поняття «москвофільства», яке зрештою й виникло на основі першого. Деякі дослідники ототожнюють дані поняття. Між тим, досліджуваний феномен у ХІХ ст. правомірніше називати русофільською течією (рухом), а на зламі ХІХ-ХХ століть – москвофільською, оскільки в цей час відбувся процес трансформації русофільства («панрусизма») в москвофільство (власне чітку проросійську орієнтацію). Потрібно відзначити й те, що русофільство включало в себе мовно-літературну, етнопатристичну й політичну складові, а ці поняття є різними за суттю, і ототожнювати їх не слід.